

R.K.
428
8

X2346528

780

II h
858

DEVM TERMINVM

MOTVM

SVO LOCO

RESTITVIT

ET SIMVL

NVMVM

DES. ERASMI ROTERODAMI

ad p. 1.

ad p. 2.

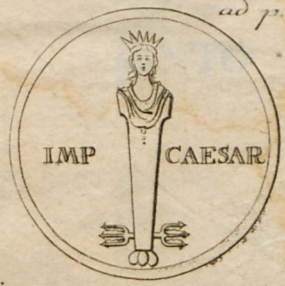

ERASMI

SIGILLVM

ad pag. 10.

ILLVSTRAT ET VINDICAT M. ADAMVS GRENZIVS

DIAC. AD AED. S. CRVC. DRESDAE

MENSE SEPTEMBRI A. R. S. CIO IO CC LII

DRESDAE AC LIPSIAE

PROSTAT APVD FRIDERICVM HEKELIVM

TAVEN
Annus
Telquil
Smod
Vennil
Imocquin
Sobrenco
Vim
Nomen
Jandob
Mancet
Sarcand
Ead
TAVEN

TERMINVS INSTAT.

TERMINVS occulto cunctis mortalibus INSTAT
Eventu, mentesque monet spectare futurA.
Recte nempe suas partes mortalis adimpleT,
Momento quovis acti qui temporis horaS
In censum revocat, postremum tangere limeN
Non veritus, moremque Deo gerit omnipotentI.
Vita Dei nutu cancellos naeta perarctoS
Suffugit, atque brevi tacitoque absumitur usV.
INSTAT mors: pravis mors, formidabile nomeN;
Non aequè iustis, qui Christi morte redemI,
Sordibus absterfis, lethi vicere reatuM
Tendimus ad sedes, ubi parta sorte fruemuR
Adspectu Domini saturati tunc sine finE
TERMINVS o laetus, qui sanctis mentibus INSTAT.

Admisso quaerit sic seria ludo
M. ADAMVS GRENZ,
Dresd. ad aedem cruc. Diac.

Quaerit sic seria ludo

TERMINVS INSTAT

Terminvs occulto cunctis moribus
 Evacu, mensaque monet speculare
 Recte tempore sua parat moralla
 Momento quovis est qui temporis
 In casum revocet, postquam tanger
 Non venius, morempque Deo gerit on
 Via Dei enim cancellos nacta
 Sanguis atque brevi racioque adlum
 Instat mors: pravis mors, formidabilis
 Non equis iustis, qui Christi mors
 Sordibus abscissa, lobi vivere
 Tendimus ad sedes, ubi pura sane
 Adpectu Domini fuerant tunc in
 Terminvs o laetus, qui sanctis mentibus

Adm. quae se
 M. Adams
 Dux ad

V I R O
PRAENOBILISSIMO CONSVLTISSIMO ATQVE
DOCTISSIMO
D O M I N O
P E T R O
M I D D E L D O R F I O

IVRIVM DOCTORI APVD NOVIOMAGENSES
INCLYTO

RERVM AD VARIAM ERVDITIONEM SPECTANTIVM
PERQVAM GNARO

LITTERATORVM ORNAMENTO

C I V I

RELIGIONIS CVRA AEQVITATIS STVDIO
MORVM ELEGANTIA INSERVIENDIQVE
PROMITTVDINE

NVLLI SECVNDO

FAVTORI PROBATISSIMO

HAS PAGELLAS

D. D. D.

A V C T O R

X 2

VIR

VIRI

FRANCOBILISSIMO CONSULTISSIMO ATQUE
DOCTISSIMO

DOMINO

P E T R O

M I D D E L D O R F I O

IRIVM DOCTORI ATQUE NOVIOMAGENSES
INGLYTO

REXAM AD VARIAM ERUDITIONEM SPECTANTISSIMAM
REXAM DANDAM

LITTERATORVM ORNAMENTO

CIVI

RELIGIONIS CURA ARGUTISSIMO STUDIO
MORVM SERRATILIA IMPROBANDI
PROMPTISSIME

IN VILLI SECUNDO

DIANTORI PROPOSITISSIMO

HAS PROFERAS

D. D. D.

A V A T O R E

X.

VIR

VIR CONSULTISSIME,

IBI, Batavo, Saxonis cujusdam his tabulis publicis superuenire compellationem, præter opinionem, facile credo: at id valde non miraberis, probe gnarus, nec distantiam locorum, nec diuersitatem nationum, nec ignorationem personarum cohibere commercium litterarium; quin potius ex eo haud parum acuat, ut scilicet, quæ ex variis rationibus impeditur, hominum de facie cognitio, vicissim iuuetur, animorum doctrinas colentium conjunctione. Si enim, Seneca iudice, imagines nobis amicorum absentium jucundæ sunt, quippe quæ memoriam renouant, & desiderium absentia falso atque inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt litteræ, quæ vera amici absentis vestigia, veras notas, afferunt? Ex quo itaque TV, Vir Præstantissime, ad priuatum litterarum commercium me prouocasti, non tam negotium, ut TV quidem

existimas, mihi faceffisti, quam potius, varia jucun-
ditate allata, desiderium TVI intimius cognoscendi
excitasti, officiisque humanissimis mea non solum
compensasti, sed etiam me TIBI multis nominibus
deuinxisti. Et si dicam, quod res est, hoc, quod
TIBI offero, scriptum suos quodammodo TIBI de-
bet ortus, TVOque adoleuit suafu, & quid vellem,
quam ut quadam sua maturitate TVO se probaret
judicio. Interim quod virtuti meae tractationis de-
esse videbitur, a dignitate Magni Erasmi, Vestratis,
cujus nomen & ipse tueri nisus sum, mutuari
liceat. Ceterum TVAM, qua me adhuc dignatus
es, amicitiam si etiam in posterum mihi exhibueris,
id fecisse, experieris, homini in partibus amicitiae
testificandis NVLLI CESSVRO. Vale. Scrib.
Dresdae, Iffis calendis Septembr. MDCCCLII.

Allo-

Alloquium ad CLARISSIMOS AVCTORES, qui Diarium Eruditorum, quod post editionem Parisiensem Amstelodami prodit, *Journal des Sçavans* dictum, *Nouis Litterariis* auctius reddunt.

VIRI VESTRI NOMINIS: qua enim Vos appellatione digniore adire quirem, qui *nomen* in orbe erudito, laboribus Vestris litterariis, omnino adepti, *nomen* tamen, quo dignoscere mini, *latere* studiose velitis; in quo etiam *Domini Rey*, bibliopola Amstelodamensis, reticentiam, atque in promissis servandis integritatem, non possum non prædicare. Habeatis ergo Vobis voluptatem latendi: modo admittatis gratias agendi desiderium. Vti enim umbra corpus sequitur: ita quoque humanitatis officia grates sequi, Ipsi æquum judicabitis. Recordor itaque gratus Vestrae in me liberalitatis, qua quædam studiorum meorum conamina dijudicastis inter *Nova litteraria*; quæ *mensè Januario elapsi anni*, Tom. CLVI, Diarii, *Journal des Sçavans* dicti, p. 104. seqq. leguntur. Et quo abundantior Vestra erga me
existet

exstet gratia, in narratione commentatiunculae, de *Arboribus Terminalibus* scriptae, amicum mihi impertimini consilium, etymologia nominis mei ducti, de *utendo sigillo symboloque Magni Erasmi, Deum TERMINVM* pro symbolo habere soliti. Cæcutirem, si non ex eo animum bene erga me affectum gratissimus intelligerem: at vero quo minus Erasmus in eo imitari placuerit, non vna subest causa, nec difficulter perspicienda, nec in ipsa tractatione reticenda. Interim Vestra, VIRI HVMANISSIMI, commonitio id apud me effecit, vt in *symbolum sigillumque Erasmi*, mihi non omnino incognitum, paulo altius inquirerem; in quo studio tum multum iucunditatis reperire licuit, tum etiam varias hallucinationes, quæ viros quoque perspicaces in errorem abduxerunt. Hæc omnia modesta notatione non indigna duxi, etiam in eo tum veritati litans, tum pia animi sensa *innocentiamque Erasmi* vindicans. Vestro autem, VIRI PRAESTANTISSIMI, iudicio hoc, quidquid est, laboris submitto, & si Vestri etiam porro cognitionem negare libuerit, fauorem tamen, rogo, ne denegetis.

De

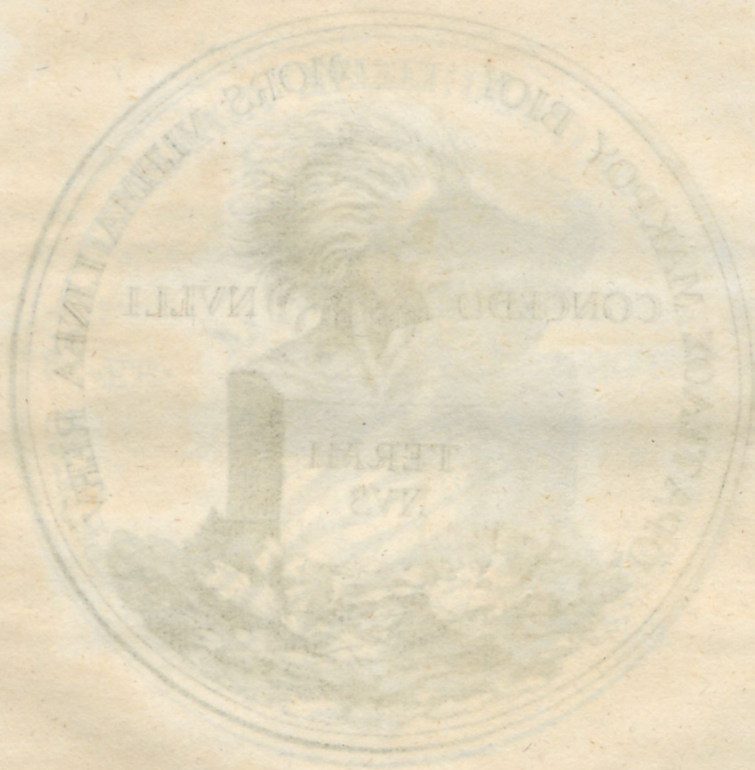

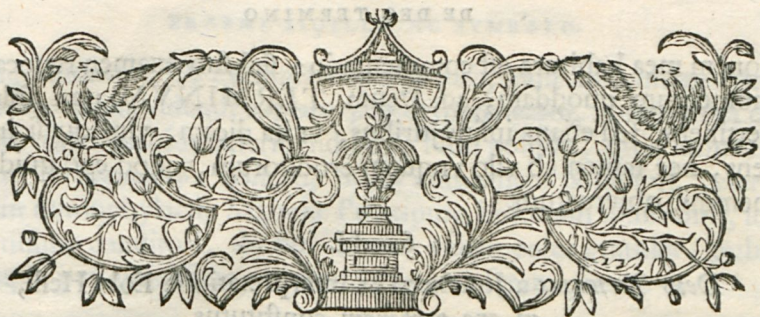

ad pag. 1.

1797

De DEO TERMINO, ERASMI sigillo
ac symbolo.

§. I.

*Scriptiois argumentum indicatur, ejusque tractandi
occafio.*

Excitatus (a) aliquid negotioli fufcipio, quod, quamvis non adeo magni momenti effe, ipfe putem: non tamen omni, fpero, cariturum effe vtilitate; fiquidem, quoad poffum, in praefenti argumento ita verfabor, vt *caufam Dei TERMINI*, Numinis apud gentiles olim culti, *acturus*, non omnino aliquid a partibus meis alienum feciffe videar. Animus vero non eft, ea, quae de ifthoc Numine antiqui fcriptores confignarunt, et alii, poft illos, fatis fufe collecta aduerfariis fuis inferuerunt, hic denuo apponere; nec vel additamenti, vel fpicilegii, ratio

A

(a) Singularem hujus fcripti occafionem lector beneuolus perfpiciet ex praecedente alloquio.

tionem mea habitura est commentatio: sed sub examen reuocabo momentum quoddam, ad Deum TERMINVM non solum pertinens, sed etiam ipsius iuribus, vt ita dicam, vim quasi inferens, nec tamen ab vlllo vnquam eruditorum, quod ego quidem memini, obseruatum.

§. II.

Deus Terminus a Junckero ex interpretatione Eob. Hessi, in ara *perperam* constitutus.

Offendi scilicet in libro etiam post fata laude sua non defraudandi *Christiani* JVNCKERI, quem suæ existimationis, qua laudatissimum LVTHERVVM profecutus est, documentum esse voluit, *Memoriam Lutheri*, puto, *ex numis aureis & argenteis collectam, illustratamque*, (*das güldene und silberne Ehrengedächtnis Lutheri*) offendi in hoc libro pag. 167. locum, ad quem hæc mea qualiscunque potissimum spectat commentatio. Placuit JVNCKERO, cum *memoria Lutheri etiam coeuerorum memorias* conseruare, non habita ratione, vel amicorum, vel inimicorum, quoniam vtrique gesta Lutheri egregie illustrant: illi quidem conatus ejus adjuuando: hi vero istos tanto gloriosiores reddendo, quanto audentius optimo viro contra iuerunt. Vtroque nomine venit ERASMVS ROTERODAMVS, cuius erga Lutherum, tum fauoris, tum indignationis, existant testimonia fatis luculenta. (b) *Erasmi* vero vbi mentionem facit *Junckerus* loc. cit. numum exhibet minoris formæ, quem vero etiam maiorem, eumque tempore priorem, nos hic tabulæ aeneæ, secundum veram mag-

(b) Vtriusque assertionis testimonia diligenter collegit JO. ALB. FABRICIVS in *Exercitat. critica de Religione Erasmi*, Cap. II. quæ auctior reddita occurrit in *Sylloge opusculorum Hist. Crit. Litterariorum*, Hamb. edita 1738. Num. XI. p. 382. seqq.

magnitudinem, ab exemplari optime fuso, raræ antiquitatis documento, cujus videndi copiam jam desperaueram, commissum damus, infra plenius describendum. Non possum, quin humanissimo *Grundmanno*, nostrati, hujus numismatis possessori, ceteroquin numophylacii, Saxoniae Principum historiam illustrantis, solertissimo conditori, de hoc cimelio vehementer gratuler, publicasque pro amicissima communicatione referam gratias.

Hic vero minoris moduli numum, secundum *Junckeri* designationem præmittere, ordinis in hoc scripto obseruandi requirit ratio. Pars aduersa *effigiem ERASMI, toga induti, et caput mitra tecti, sistit*, addita epigraphæ in medio numi incipiente, ac in circo pergente: ERASMI. ROTERODAMI. IMAGO. AD. VI. VAM. EFFIGIEM. EXPRESSA. 1531. In parte auersa *Deus Terminus* exhibetur. Ipsi numinis signo impressa est vox TERMINVS: ab utroque latere legitur: CONCEDO NVLLI. Oram numi, qua superiorem partem, *Terminus* ambientem, occupat hæc sententia: MORS. VLTIMA. LINEA. REVVM. Hujus posterioris partis imaginem *Junckerus* omnino ita sistit, vt *Deus Terminus aræ fumanti impositus* videatur. In annotatione tamen statim subjuncta haud obscure subindicat, se circa hanc figuram non omni vacuum fuisse dubio: interim dubitatione se exuere studet, ad alius cujusdam provocando testimonium, scilicet *Eobani Hessi*, numum *Erasmii* sequenti epigrammate magis mirantis, vt mihi quidem videtur, quam explicantis. Ita enim *Eobanus*: (c)

III. *Termine, cum nulli diuum concesseris olim,
Fumida cur sedes occupat ara tuas?*

A 2 *Junckerus*
(c) vid. *Juncker's guldenes und silbernes Ehrengedächtnis Lutheri* p. 136.

Junckerus hæc germanicis rhythmis ita expressit:

Da du, Grenz-Gott, allen bist gleich gewest im Götter-
Orden,

Wie ist auf den Rauch: Altar nun dein Bild gesetzt
worden? (d)

Equidem ipse non diffiteor, haud parum apud me valere auctoritatem *Hessi*, Erasmo quippe coæui, æque ac familiaris, quem ideo, in re ad Erasmum pertinente, erroris arguisse paulo forsitan durius videri poterat; et sane, quomodo tuendus esset, non intentatum reliquissim, nisi totus essem persuasus, nunquam extitisse numum id vere exhibentem, quod videre sibi visus est *Eobanus*. Figuræ autem in numis male expressæ, vel detritæ, vel alia ratione corruptæ, quam facile errorem parere possint in dies experimur. Id tantummodo me vrget, quod non rectius *Eobanus* de imagine numi edoctus fuerit ab *Erasmio*: ideoque opinor, *Eobanum* epigramma allegatum demum post mortem *Erasmii*, cui aliquot annos fuit superstes, composuisse, monitore destitutum. Sit itaque *Hessi* versus vel mirantis, vel interpretantis, tamen dimoueri non possum, quin credam, esse errantis. Nitor ego omnis antiquitatis consensu, ex quo Deo TERMINO, finium custodi, alius non statuitur locus, quam liberum sub dio spatium. Rei vero historiam, quantum ad numi *Erasmiani* explicationem facit, ab ovo, ut ajunt, quodammodo repetitam, testimoniisque veterum confirmatam, justo nunc ordine exponam.

§. III.

(d) Ego *Hessum* forsitan ita germanice interpretarer:

Gott der Grenzen, der du sonst keinem andern Gott gewichen,
Wie? daß Feuer und Altar sich in deinen Platz geschlichen?

§. III.

Origo et causa cultus Deo Termino exhibitio.

Hic igitur dissertationis meæ scopus non patitur, vt de *origine cultus Dei TERMINI* sollicitus vltra Romanæ gentis primordia regrediar: quamuis probe sciam, longe retro etiam apud antiquissimos populos finium seruandorum curam in religione fuisse positam, eosque Numinum tutelæ fuisse commendatos, in quo alii insigni cum eruditionis apparatu operam suam collocarunt. (e) Quæ vero ad Erasmi Symbolum numumque pertinent, ab eo solum repetenda esse tempore, quo gens Romana in societatem coauit, satis apparebit. TERMINI enim *cultum* plerumque ad NVMAM POMPILIVM, alterum Romanorum regem, referunt, quippe qui, quum totus in eo esset, vt ciues suos ad pietatem, iustitiam, et ad pacis artes adsuefaceret, etiam de securitate fundorum suis prospexit, ideoque agrum romanum vndique certis definiuit limitibus terminisque. Suis autem vt institutis summam conciliaret auctoritatem, a numine cælesti, Dea scilicet Egeria, ista proficisci, civibus persuadebat, *ipsosque agrorum terminos sanctos haberi* iubebat, in quem quoque finem sacellum erexisse TERMINO in colle Tarpejo legitur. Hæc dum refero, quid de Numa statuere debeam, fere ambigo, an pro superstitionis & idololatrici

A 3

cultus,

(e) Euolui meretur EVER. OTTO, *de Diis vialibus*, quæ eruditissima dissertatio, Halæ Magdeb. 1714. habita, postea in iustum adulta tractatum, *de Tutela viarum publicarum* prodiit Traj. ad Rhen. 1731. et, qui eandem studiorum viam æquis passibus ingressi sunt, GOTTLIEB SIGEFR. BAYERVS in dissert. *de Diis vialibus Græcorum*, habita Regiom. 1718. & CHRIST. WEISIVS, qui *Numina vialia* Hebræorum, Chaldæorum, aliorumque binis dissertat. exposuit Lips. 1724.

cultus auctore habendus sit, nec ne? Occupatissimum ipsum fuisse in constituendis sacris, eaque vt Pontificum, Augurum, Saliorum, ceterorumque Sacerdotum cura diligenter fierent, mandasse, historiaram monumentis nititur certissimis: neque negari potest, multam superstitionem, malas augurum artes, atque imposturas, inde emeruisse. Interim hæc non prævidisse *Numam* certum est, nedum etiam voluisse, ex ipsis ejus institutis probari posse crediderim. Pythagoræ enim placitis, quod sensum de Deo attinet, *Numam* plane imbutum fuisse, ex Plutarcho discimus. (f) Sicuti vero ille (τὸ πρῶτον) omnium rerum principium, scilicet DEVM, (ἔτε ἀσθητὸν ἢ παθητὸν) nec sensioni aut affectibus obnoxium (ἀσφατὸν δὲ καὶ ἀκίηστων, καὶ νοητὸν) sed inuisibilem, incorruptum, & mente tantum percipiendum esse existimauit: ita quoque hic Romanis suis interdixit, (ἀσθροποιεῖν καὶ ζωόμορον ἐκείνα θεῶ νομίζων) ne vel ad hominis, vel ad animantis formam effictum Deum statuerent: ideoque non fuit apud illos aut picta, aut ficta imago Dei. Et quamuis templa & sacella Diis extruxerint, simulacrum tamen non habuerunt, nefas putantes, (ἀφομοῖν τὰ βελτίονα τοῖς χείροισιν) adsimilare meliora vilioribus; contra vero rati, (ἔτε ἐφάπτεσθαι θεῶ δυνατὸν ἀλλως, ἢ νοήσει) non aspirari aliter ad Deum posse, quam mente. Sanus ejusmodi de Deo ejusque cultu sensus manifestissimo est indicio, quam altas τὸ γνωστὸν τῷ θεῷ in cordibus hominum, sana ratione vtentium, egerit radices; ideoque *Numam* infimulare non auisim, quod, terminalem lapidem in sacello collocando, cultum rerum vita carentium iusserit, aut voluerit, quum omnis ejus constitutio eo potius mihi spectare videatur, vt cura de non mouendis, vlloue modo turbandis, finibus ciuibus suis summa lex esset, atque

(f) in vita NVMAE. Conf. etiam *Huetium* in demonstr. Euang. Prop. IV. c. XI. §. 4. p. m. 164.

atque religio: in quem finem etiam *illum* TERMINALIA, quæ quotannis magna rusticorum solennitate celebrabantur, in-stituisse puto, vt, quæ et quanta, ex terminorum custodia, pu-blicæ rei accedant emolumenta, grati recolerent. Interea non negauerim, NVMMAM, vbi etiam Romani in colendis rebus sen-sui obuersantibus forte nimium fecerint, non adeo repugnasse, dummodo æquitatis, iustitiæ, & quietis publicæ studium obti-neret.

§. IV.

Quæ fuerit *figura Dei Termini prima et antiquissima.*

Figuram Dei Termini quod attinet, ex ipsius *Numæ* institu-tis porro colligimus, aliam ipsi antiquissimis temporibus tribui non debere, quam plane *incultam*, ipsique rei, cuius commen-dandæ gratia Numen aliquod, custos atque vindex, mente ma-gis concipiendum, quam oculis vsurpandum, constituebatur, propriam. *Deus TERMINVS* nullo distabat a *signo termi-nali* discrimine. *Saxum erat hic Deus*, ait Lud. Viues, (g) & *saxa reliqui omnes agrorum & publici, & priuatorum termini.* Testem excito antiquiorem *Ouidium*, (h) ita canentem:

Termine, siue lapis, siue es defossus in agro

Stipes; ab antiquis tu quoque Numen habes.

Hoc vero si forsan anceps cuidam esse videatur testimonium, non tam de Numine intelligendum, quam potius de quouis lapi-de terminali, Numen habente, siue sancti quid ac religiosi in se continente: ad *Lactantium* (i) prouoco, idem de *Deo Termino* pro-

(g) in comment. ad Augustinum, de ciuitate dei L. IV. c. 23.

(h) Fast. lib. II. v. 641.

(i) de falsa religione Lib. I. c. 20. in fine.

pronunciantem, eo quidem fine, ut gentilium religionem derisui exponat. Ita vero ille, facta ante diuersorum deastrorum mentione, qui ad figuram, quamuis etiam monstruosam et ridiculam, efficti erant, pergit: Et hæc tamen habent aliquam imaginem. Quid, qui *lapidem colunt informem atque rudem*, cui nomen est TERMINVS? Et paulo post: Et huic erga publice supplicatur, quasi custodi finium Deo, qui *non tantum lapis, sed etiam stipes* interdum est.

§. V.

Quomodo TERMINVS *ex rudi lapide in simulacrum* transferit, ubi tamen *differentia inter signa Dei Termini, antiquis vsitata, et Terminum Erasmi*, non est negligenda.

Posterioris ergo ætatis labor est, ubi *Deus TERMINVS* rudi saxo, vel dolato stipite, quondam constans *superiori humani corporis parte auctus, brachiis tamen truncus*, apparere coepit. Signa tamen hujus Numinis apud antiquitatum scriptores reperita, atque ex numis delineata, differre video ab eo, quod in Erasmi numismate conspicitur: illis scilicet statuis oblongis, inuersæ pyramidis speciem habentibus, superimpositis; hoc vero basi quadrata æquali sustento. Ut hæc ad oculum pateant, signa *Termini* in numis obuia stitimus in ipso hujus libelli titulo. Alter horum numorum est *Augusti*, cum inscriptione: IMP. CAESAR. *Deum Terminum* exhibens, cum corona radiata in capite, & fulmine adjacente, utroque diuinitatis signo. Alter est *M. Calpurnii Pisonis*, sine vlla quidem inscriptione, in quo cernitur *Termini Dei* simulacrum, cum simpulo, vase in peragendis sacris vsitato, & corona, qua Deus Terminus, honoris causa, redimiri solebat. Pluribus hæc enarrantem adi, si lubet, OISELIVM in Thesauro selecto-

ſelectorum numismatum antiquorum, p. 202. 203. Quæcun-
que autem ſint Numinum effigies apud Romanos, ad primam
ætatem referendæ non ſunt. Numinum enim ſigna ante annum
CLXX ab V. C. non reperta fuiſſe, perhibent et Bucholzerus, (k)
& Huetius, (l) aliique. Poſtea vero cunctis Numinibus forma,
quæ ſub adſpectum venit, indutis, etiam *Deo TERMINO ſimu-
lacrum ad formam hominis, qua partem ſuperiorem, effictum tri-
buerunt*, quo nos nunc proſus adſueti, inter *terminum lapidem &
terminum Deum*, non poſſumus non admittere differentiam; ſer-
uata tamen & lapidibus ſua ſanctitate, ita, vt iſtos mouere, turba-
re, vel exarare etiam nunc, atque olim, ſummum ſit piaculum.

§. VI.

Occaſio Erasmo oborta *Deum Terminum in ſymbolum*
& *ſigillum* ſibi eligendi.

Nunc vero, *quomodo Deus TERMINVS Erasmo in ſymbo-
lum ceſſerit*, præter ſpem, referam: id quidem euenit hac occaſio-
ne. *Alexander*, IACOBI, Regis Scotorum filius, eccleſiæ diui An-
dreæ in Scotia Archiepiſcopus, in Italia literis adhuc vacans, Eras-
mum ſibi in rhetoricis præceptorem adſciuerat, quocum etiam
Senas aliquando conceſſerat; inde vero a Patre in patriam reuo-
catus *Alexander* ſub diſceſſum Erasmo, in teſſeram grati animi,
quosdam offerebat annulos, quorum vnus lapidi pretioſo inſcul-
ptum referebat *Deum Terminum*. Quod num cognitum fuerit
offerenti, me quidem later: Erasmus vero tam copioſæ lectionis
virum non ſtatim animaduertiſſe, hoc eſſe *Dei Termini ſignum*,
ipſe

(k) vid. Chronologiam ad Numam Pompil. p. m. 412.

(l) in Demonſtr. Euang. loc. modo cit.

ipse fatetur in epistola ad Valdesium, (m) Italum quendam, rerum antiquarum curiosum, hujus rei indicem sibi existisse, commemorans. Causam incitiae Erasmi, quam ipse tam ingenue profiteretur, in eo forsan excusationem habere posse existimo, quod Erasmus ita adfuetus fuerit *signo Termini in statua oblonga constituti, ut hanc figuram, super saxo quadrato propositam, pro TERMINO non haberet, alius cujuscunque, sibi que ignoti, faciem se videre, ratus: quod facile quemuis judicaturum credo, si fidendum est designationi, qua annulum Erasmi signatorium exhiberi vel perhibet, vel approbat Paullus Merula, et post eum Pet. Scriverius in vita Erasmi. Ibi enim inter laudes Erasmi, vitæ descriptioni præmissas, effigies Termini tam miti atque comta apparet facie, ut vix a quoquam agnitum iri putem, nisi id vellet vox saxo impressa: TERMINVS. Ut lectori ad oculum patefcat, quantum infit iudicio meo roboris, sigilli Erasmiани imaginem in figura minuta, quam Sam. Knightius, in vita Erasmi anglice conscripta, in tabula ænea ad pag. 2. exhibet, in fronte hujus dissertationis etiam dedi conspiciendam. Adimas icunculæ nomen et symbolum, ægre crediderim, te cognoscere Deum Terminum. Interim Italo Terminum in annulo, quem Erasmus acceperat, statuenti fidem habuit Erasmus, donumque per se gratum tanto magis adamavit, seruauitque, non tantum in memoriam tam grati et amici discipuli; sed etiam hoc signum in symbolum, mortis meditationem apud se commodissime conseruaturum, adoptauit, ratus, omnis causa*

(m) Hæc epistola ad *Alfonsum Valdesium* instar fontis est, ex quo omnis Symboli Erasmiани haurienda est explicatio, ideoque sæpius citanda. Est vero in editione Londin. de anno 1642. Libri XXXI. ep. 49. In consummatissima autem operum Erasmiānorum editione, quæ Lugduni Bat. A. M. DCCIII. publica luce frui cœpit, inter epistolas locum non habet, sed, apologiarum parti inserta, occurrit Tom. IX. p. 1757.

causa sibi obtigisse hunc anulum, seque admoneri, non procul abesse vitæ suæ terminum, quamvis, vt ipse confitetur, annum tum ageret modo quadragesimum. Et ne vnquam excideret sibi hæc meditatio, in sigillum, quo perpetuo vteretur, hanc Numinis effigiem transferri curat, additis tum nomine TERMINVS, vt, cuius hæc sit effigies, ab omnibus cognosceretur, tum verbis antiquitatem sapientibus: **CONCEDO NVLLI**. Ita vero signum *Dei* TERMINI, quod occasione data suum sibi fecit Erasmus, discernamus, necesse est, ab eo, quo alias *Terminum* indicare sueuerunt: et quin dicam, quod *Hessus* (*) *Terminum Erasmi*, præter consuetudinem veterum, super saxo quadrato conspiciens, istum in aram descendisse existimaret, ac miraretur?

§. VII.

Censuris valde molestis. ob hoc symbolum infestatur.

Erasmus.

Sicuti autem præter spem *Erasmio* hujus symboli occasio obtigerat: ita et ei, tale quid non opinanti, erat experiendum, *sefe multorum censuras valde molestas*, contemptu plenas, famamque suam haud parum arrodentes, *isthoc symbolo*, additaque potissimum epigraphe, **CONCEDO NVLLI**, *sibi contraxisse*. Nullus fere fuit, qui piam animaduertisset *Erasmi* meditationem: intolerabilem potius hic se prodere arrogantiam, ad vnum fere omnes clamabant. Amici sibi temperabant: inimici tanto intemperantius acerbissimis ipsum proscindebant contumeliis, cachinnisque exponere studebant. Non expedit, pluribus hic enarrare incensos aduersus *Erasmi* animos, linguasque in vituperandi libidinem plane versas: nec repetere lubet ipsius *Erasmi*, suorum

B 2

ver-

(*) conf. dicta de eo supra ad §. II. p. 4. et quæ infra occurrunt ad §. XI. p. 20.

verborum optimi interpretis, apologias, acutissima dicendi facultate conceptas, faleque apprime conditas. Hæc cui, adhuc hujus rei ignaro, scire volupe est, ipsum audiat Erasmum, ad explanationem sui symboli amice excitatum, ab *Alfonso Valdesio*, in epistola huic suo amico rescripta, anno supra millesimum quingentesimum vigesimo octavo. (n) Corruit enim omnis de Erasmo concepta suspicio, isto lemmate, **NVLLI CONCEDO**, recte intellecto et applicato, quippe quod Erasmus nunquam de se, omnibus potius, quam nulli, cedere parato, sed de **DEO TERMINO**, mortis nulli cedentis symbolo, intellectum voluit. Quod longe dilucidius ex numo posthac conflato, quam ex sigillo nimis contracto, apparet.

§. VIII.

Symbolum Erasmi in fuso numismate variis lemmatibus auctum *explicatur*.

Deferimur itaque justo ordine ad considerandum numum, non solum *Deum Terminum*, sed etiam *Erasmi effigiem* referentem, et lemmatibus rem illustrantibus, ex vtraque parte, ornatum. Insignioris magnitudinis numum a minori, si tum ad tempus, tum ad sententias, respicias, probe distinguendum, nunc penitus considerabimus. Potissimum auersa pars spectatorum attentionem excitavit, ut modo per transfennam quasi priorem adspexerint. In vtraque tamen numi facie mihi quædam monenda, explicanda, et corrigenda occurrunt.

Prior

(n) Præter hanc epistolam modo citatam confer etiam ea, quæ habet **BVLLART** dans l'academie des Sciences & des arts Tom. II, Liu. III, p. 146.

Prior sistit Erasmus catagraphum, cum nota nominis, diuisim ad vtrumque latus, posita: ERAsmi. ROTerodami. Duplex circum conficit inscriptio. Latina, a latere dextro, cum nomine *in casu generandi* legendo, ita cohærens, IMAGO AD VIVAM EFFIGIEM EXPRESSA. Hanc excipit græca: THN KPEITTO TA ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΕΙΞΕΙ: Satis clare hæc sententia prodit gradationem, qua sensum prioris superat, acuitque. Non omnes interpretes ita sensisse animaduerto, nexum vtriusque sententiæ non satis seruantes. Hinc nec *Junckero* (o) adstipulor, græca ita vertenti: Ein besseres zeigen beygefügte Buchstaben; nec *Lochnero* (p) sic reddenti: Er wird den besten Weg zu den Schriften weisen.

Sed græca presse secutus, ad sensum auctoris, ipsius Erasmi, accommodate, locoque perquam conuenienter, sententiam ita efferendam esse censeo, ellipsin, post comparatiuum KPEITTO, supplendo per substantiuum feminei generis, EIKONA, quod requirit articulus THN. Sic sensus hic erit: MELIOREM, puta, *imaginem* SCRIPTA, scilicet *Erasmi*, MONSTRABUNT. Germanice: Die bessere (Bildung von Erasmo) werden seine Schriften zeigen. *Imaginem* quippe *mentis*, quam pictura non potest assequi, scripta autem ad viuam quasi repræsentant. Ipsius *Erasmi* hæc tueor interpretatione, sui effigiem, aere fusam, ALBERTO Cardinali Moguntinensi mittentis, his verbis: *Potiorrem imaginem mei*, si quid tamen mei probum est, *habes in libris expressam*: corporis effigiem insignis artifex expressit aere fusili.

B 3

fili.

(o) im güldnen und silbern Ehrengedächtnis Lutheri p. 169.

(p) vid. Sammlung merkwürdiger Medaillen aufs Jahr 1738. 25. Woche, p. 193.

fili. (q) Pari modo etiam *Ouidius* (r) respiciens ad animam suam:

*Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.*

Notatio anni fusi hujus numi sub effigie conspicitur, numeris vulgaribus expressa 1519.

Nunc auersam numi partem, quæ multorum indignationem concitauit, dispiciamus: Hic locum occupat TERMINVS ita effictus, vt *saxo quadrato caput hominis iuuenis, cum collo humerisque*, impositum videatur, *capillis solutis ac volitantibus*. Saxo nomen, totius figuræ index, inscriptum est, TERMINVS. Quo nomine cum lemmate in vnam sententiam coacto, fit versus dimeter acatalectus jambicus, si ita legas: CONCEDO NVLLI TERMINVS; vel trochaicus, ita procedendo: TERMINVS CONCEDO NVLLI. Antiquitatem sapit hæc sententia perelegantem. Rem ex narratione *Seruii* (s) ita habe: „In vrbe „Roma Jouis templum non fuit: quod, cum jam deuorum a „Prisco Tarquinio veller Superbus Tarquinius ædificare, cœpit „auguriis captare, qui mons huic templo esset aptissimus. Et „cum in omnibus Tarpejus esset inuentus, (in quo erant multa „diuerforum numinum sacella) factum est, vt exinde ad alia tem- „pla numina euocarentur sacrificiis, quo posset libere, et sine piaculo, templum Jouis exædificare. Cumque omnes dii libenter „inde migrassent, *Terminus* solus, hoc est, *limitum Deus*, descen- „dere

(q) Epistolarum Erasmi Lond. edit. Lib. XIII. ep. 22. Artificem hunc fuisse *Quintinum*, statuarium Antuerpiæ, ipse memorat Erasmus Lib. XIX. ep. 43.

(r) *Metamorph.* Lib. XV. prorsus in fine.

(s) in *Comment. ad locum Aeneid.* L. IX. edit. Basil. de a. 1613. in forma maj. p. 1389.

„dere noluit, sed illic remansit.“ Hanc rei gestæ memoriã
suo tempore renouans *Ouidius* (t) ita decantat :

Quid, noua cum fierent capitolia? nempe Deorum

Cuncta Joui cedit turba, locumque dedit.

Terminus, vt veteres memorant, conuentus in æde

Resiit, et magno cum Joue templa tenet.

Inuoluit autem hæc gesta perantiquus auctor, *Varro*, vt creditur,
ænigmati, quod, quanto esse videtur obscurius, tanto euolutum
reperitur ingeniosius. *A. Gellius* (u) istud inenarratum Nocti-
bus suis ita inferuit :

Semel minusne, an bis minus sit, non fat scio,

An vtrumque eorum, vt quondam audiui dicier,

Joui ipsi regi noluit concedere.

Oedipum requiris, bone lector? ego *Dauus* sum: at gratiam habe
Mosellano, nodum in hoc scirpo felicissime soluenti. Ita enim
ille: „Hoc ænigmate describitur *Terminus*. Quæ dictio *semel* et
„*bis minus*, siue *ter minus* est: qui deus locum Joui cedere noluit.
„Dubitat ergo hic auctor ænigmatis, *semel minus*, an *bis minus*,
„an *ter minus* fuerit, qui Joui ipsi noluit concedere.“ Hac clauē
adjutus *Fac. Proust* verba ænigmatis sequenti interpretatione
donauit: Non clare scio, vtrum sit *semel minus*, an *bis minus*,
an sit vtrumque, *semel* et *bis minus*, (qui) quemadmodum
olim audiui dictum, noluit concedere ipsi Joui. Reliquæ
duæ in circo positæ sententiæ nil difficultatis, multum vero ha-
bent

(t) *Fast.* Lib. II. c. 667. cum seqq.

(u) vid. *Noct. Att.* Lib. XII. c. VI. ex interpret. *Fac. Proust*, ad usum
Sereniss. Delph. Par. 1681.

bent pietatis, et quæ sit mens Erasmi, hoc symbolo delectati, penitus produnt. A græca hic incipiendum esse reor: ΟΡΑ ΤΕΛΟΣ ΜΑΚΡΟΥ ΒΙΟΥ i. e. *Spēta finem longæ vitæ*. Sive, cogita, etiam longam & diuturnam vitam suam habere terminum. Addere placuit Erasmo latinam, ejusdem fere argumenti: MORS VLTIMA LINEA RERVm.

Denique non tacendum est, quo in loco *Deus Terminus* conspiciatur. Hic autem nitendum est designatione numismatis ad mentem et descriptionem ipsius Erasmi bene exacta: Talis est, quam supra in tabula, numismate optime fuso et bene conseruato vsus, exhibui, vbi TERMINVM in aggere, ex rudibus fractisque lapidibus paululum elato, progerminantibus lapides inter graminibus, collocatum esse, nemo non videbit.

§. IX.

De materia, ex qua conflatus fuerit Erasmi numus, disputatur.

De materia etiam, *ex qua conflatus fuit Erasmi numus*, aliquid differere haud ingratum fore, arbitror: maxime, quum videam, et in eo *Junckerum* sibi non satis constare; sed magis dubia fere re, quam certi quid definire. Etenim varia de eo refert, at non satis digesta: suæ tamen designationi *argenti notam* addere nullus addubitat. (x) Ego vero quin confidenter statuerem, numum Erasmi nunquam ex alio metallo, quam cupro, vel ære quodam misto, fuisse conflatum, parum aberat, rationibus non destitutus mihi visus, iisque ex ipsius Erasmi epistolis potissimum deductis.

(x) im güldnen und silbernen Ehrengedächtnis Lutheri p. 167. 170.

ductis. Nullibi enim Erasmus, qui tamen perquam sollicitè fusionem numi, quæ multoties secus cesserat, adiuuare studuit, nobilioris metalli mentionem facit, vbique potius æs ex vario metallo mistum, caldarium quod vocant, in campanis fundendis adhiberi solitum, suadens. Deinde non in pretio numismatis, sed in pio ejus vsu Erasmum omnem quæsiuisse constat voluptatem. Accedit et hoc, quod suis Erasmus sumtibus numum conflare curauerit, vt haberet, quod, memoriæ conseruandæ gratia, donet amicis: nimis vero argenti prodigus fuisse censendus esset Erasmus, quem tamen non fuisse satis constat, si dona tanti ponderis argentea inter amicos distribuisset. Et denique si numus iste majoris moduli ex argento fuisset, talem viris saltem principibus Erasmum obtulisse putarim: constat autem, non alium, quam ex ære, vel cupro, fustum Erasmum misisse et ALBERTO, Cardinali Moguntinensi (y) et FRIDERICO Sapienti, Saxonum Principi Electori. (z) Hoc idem quoque, quod ego oculis vsurpauit, exemplar, justissimam vnius libræ grauitatem habens, ex ære misto fustum deprehenditur: inauratum enim, vbi paulo detritum est, argenteum quidem refert candorem; lydio tamen lapidi attritum, exploratumque, argenti vilitatem, et exinde varii æris, quod inest, facile prodit portionem: pulsatumque tinnitum edit perquam purum. Ex qua metalli temperatura de numi antiquitate iudicium recte fieri ex ipsius Erasmi comprobari potest epistolis. His tamen rationibus, satis quanquam speciosis, nondum euincitur, vt vnquam numum Erasmi ex argento fustum per-

(y) conf. Erasmi epistolas Londin. edit. L. XIII. ep. 22.

(z) conf. Tenzelius im Discours von Sächsischen Huldigungs-Münzen, fol. 5.

pernegemus, id asserente *Georgio Agricola*; (aa) teste ejusdem temporis, eoque oculato, immo, ob exactissimam rei metallicæ, vt et monetariæ, peritiam oculatissimo, ideoque omni exceptione majore; qui hoc nomine etiam exteris cognitus, princeps in cognitione mineralium, vnicusque, et sine pari Germaniæ Aristoteles, ab Andrea Chiocco, Veronense, appellatur. Ita vero ille in tractatu de pretio metallorum et monetis, post curatissimam numerorum, quoad internum valorem, distributionem, factaque mentione tum ponderis, tum magnitudinis, ad Erasmi numum, inter majores relatum, descendit: Desiderii Erasmi imaginem *ex argento vidi libralem*, qui numus altera parte exprimebat Terminum, cum hac inscriptione: *Nulli cedo*. Hæc vero, quæ ambiguum reddere queunt lectorem, ita esse concilianda existimo, quod scilicet numus Erasmi, destinata opera non nisi ex ære fusus, in plurimorum manus peruenerit: vnum autem ex argento sibi conflari curauerit Erasmus, inter cimelia reponendum, quem credo esse illum, qui in Bibliotheca Basileensi, inter alias Erasmi reliquias, adseruari dicitur, (bb) eundemque forsan *Agricolam* ex Italia, quo studiorum gratia concesserat, reducem vidisse, vero perquam est simillimum.

§. X.

Approbatur designatio numi Erasmi, quam Bullartus exhibet, præ aliis.

Vti vero numismatis hujus videndi copia paucissimis datur: ita etiam non cuiusuis fidendum est designationi, a pluribus quippe ex ingenio factæ, et neutiquam respondentis archetypo. Ipsa quo-

(aa) Lib. II. de pondere & temperatura monetarum p. 299. ed. Basile. 1550.

(bb) Junckerus l. c. p. 170.

quoque præstantissima operum Erasmianorum editio, quæ Lugduni Batauorum anno hujus seculi tertio adornari cæpta est, quamuis diuersis ad res Erasmicas pertinentibus culta iconibus, hoc tamen laborat defectu, vt numum Erasmi majoris moduli, nec secundum veram magnitudinem, nec integrum sistat, quum græcæ prorsus omissæ sint, in ista designatione, sententiæ. Minoris itaque moduli numus magis designari videtur: tum vero in modulo excessum, et designationem pro lubitu factam, esse dixerim, id quod etiam de adjecto sigillo Erasmi, modulum insigniter excedente, censendum est.

Inter omnes itaque, quos ego quidem in designatione hujus numismatis occupatos noui, palmam obtinet *Jacobus Bullartus*, dans *l'academie des Sciences et des arts*. (cc) Statim mihi arrisit *Deus Terminus*, qui, quanto, qua faciem, macilentior, tempestatumque injuriis fere consumtus, qua capillos autem, vehementer turbatus; apud Bullartum apparet; tanto magis suo mihi satis facere officio videbatur. Hanc eandem quoque fuisse mentem Erasmo, ex ipso deinde numo, studio ipsius parato, cognoui. Sua itaque omnino mihi maudandus est laude *Bullartus*, quum omnem meam descriptionem ex ejus designatione, ante quam numum ipsum vidissem, desumerim, quam etiam cum lectoribus meis communicare constitueram, nisi numus obuenuisset, ex cujus obtutu de rectissima vtriusque numi partis imagine tanto confidentius judicare valeo. Nil omnino apud *Bullartum* deest, nisi vera magnitudo: quare gratiam rei numariæ amicis facere existimaui, si in exhibenda numismatis designatione a modulo vero, ne latum quidem vnguem, discederem.

C 2

Ean.

(c) Tom. II. Liu. III. p. 163.

Eandem TERMINI imaginem, quam ex *Bullarto* descriptam, ex archetypo autem æri insculptam, exhibeo, ante oculos quoque habuisse credendus est *Alciatus*, (dd) neruoso suo, æque ac eleganti id comprobans emblemate, et *Termini signum*, et *justum ejus locum* graphice hoc modo depingente;

Quadratum infoditur firmissima tessera signum,

Stat cirrata super pectore imago tenus:

Et sese nulli profitetur cedere. Talis.

TERMINVS est.

§. XI.

Judicium de errore *Eob. Hessi*, et *Chr. Funckeri* circa
Terminum Erasmi.

Ex justa, quam hactenus excutere studui, numi Erasmiანი designatione fieri poterit *judicium de quorundam explicationibus*. Redeo ad *Funckerum*, et quo se, tanquam suæ sententiæ patrono, tueri existimat, *Eobanum Hessum*, *Terminum SVPER ARAM* collocantes. Omni hæc destituitur veterum auctoritate opinio, ipsique repugnat historiæ, quam de *Deo Termino* construximus. Locus isti numini semper vnus idemque, quem scilicet natura ipsi tribuit, permanfit. *Terminus*, agrorum limitumque custos, patentibus solummodo gaudet campis. Hoc perquam scite adstruxit *NVMA*, qui, quum sacellum Termino erigeret, *desuper in tecto patens foramen* reliquit, quia nefas duxit, *Terminum* sub tecto conspici: ideoque huic Deo non nisi sub dio sacrificari dicitur. *Nafonis* (ee) testimonium audiamus:

Nunc

(dd) Embl. 157.

(ee) Fast. Lib. II. v. 671.

Nunc quoque se supra ne quid nisi sidera cernat,
Exiguum templi tecta foramen habent.

Neque aliquid efficitur, etiamsi velis excipere, aram quoque esse locum sub dio. Repugnat enim omnis de *Deo Termino* notitia, qua, ne latum vnguem quidem de suo loco cedere, constantissime perhibetur. Ideo *stabilis rerum Terminus* ab *Horatio* (ff) dictus: *Capitoli immobile saxum* a *Vingilio* (gg): *nec tentata exauguratione motam fuisse Termini sedem*, *Liuius* (hh) testis est. Sedes vero *Termini* natiua non est ara exstructa, sed ager vbique patens. Miror autem, qui fieri potuit, vt *Junckerus* in suo errore permaneret, quum tamen ad *Bullartum* prouocer, suaque ex eo desumfisset, qui sua designatione facile *Junckerum* meliora edocere potuisset, nisi *Hessi* auctoritate nimium fuisset nixus.

Mihi interim reputanti, quænam hujus erroris forsan exstiterit occasio, corruptam numismatis repræsentationem eam præbuisse, vero videtur perquam simillimum. Ipse *Erasmus* suo tempore conquestus est, quod non omnis numismatis fusio sigillo satis veller respondere, ob densitatem figurarum, in vtraque numi parte existentium, quare etiam diuersa suggerit consilia artem iuuandi fusoriam. (ii) Ex hoc capite rei numismaticæ in

C 3

pri-

(ff) *Carm. secul. v. 26.*

(gg) *Lib. IX. Aeneid.*

(hh) *Decad. I. Lib. I. c. 55.*

(ii) vid. de his epist. *Erasmus ad Alf. Valdesum* supra cit. coll. epist. 32. *Lib. XXX. edit. Londin.* Ex his locis apparet, *Erasmum* causam contrarii euentus, quem in fusione numismatis experiebatur, potissimum in qualitate metalli quæsiuisse: quare, id fusioni aptius atque fluidius reddi, maximopere curauit, vt cavitatem formæ omnem expleret. At, quod

primis gnarus, *Kalerus*, (kk) (quem etiam, ex affinitatis vinculo, nominare, mihi honori duco) suo *Siegfriedo* vehementer gratulatur de numo Erasmi, vere genuino, et ad amussim figuras exprimente. Doleo igitur, quod non libuerit laudatissimo Viro, suæ recensionem ipsam numismatis designationem, æri insculptam, addere: nil enim Ipse reliqui fecisse censendus est, quin eam exhibiturus fuisset numeris omnibus absolutam. Interim ex his omnibus intelligitur, multa tentamina hujus fundendi numi identidem secus cecidisse, quo deinde minus, quid inuentor sibi velit, potuerit cognosci, ex quo conjecturandi euasit necessitas. Ponamus igitur, *lapides in aggerem coaceruatos*, lignorum in ara constructorum, et *progerminantia gramina*, quæ in primis *Bullartus* exprimit, fumi, ex subjectis ignibus exsurgentis, speciem habere, cuidam fuisse visa: ponamus porro, exemplum ad ejusmodi imaginationem studiose confectum, et pro genuino venditatum, in manus Eobani forsam incidisse, qui, quum meliorem numi figuram nondum vidisset, ingenio magis rem iuuare, quam acri iudicio examinare, studuit, versumque jam supra memoratum enixus est: Ter-

quod ex artis hujus perito accepi, hic tanto minus reticere queo, quo n̄ agis id rationi consentaneum esse deprehendo. Omnem fusionem, quæ formam non omnino explet, secus cedere necesse est: id vero non tam natura metalli, quam æer ubique pertingens, efficit. Aër vero, quum cedere debeat locum metallo infuso, impeditur necessario infusione ipsa, si orificium nimis angustum sit, nec per illud ipsum, quo metallum influit, satis potest effugere: præclusus autem, quantumcunque etiam sit, spatium suum tuetur, figuræque defectum parit ibi, ubi coactus se recepit. Qua de causa, vi forma, vel aliunde foramine facto, vel ex duabus lagenis, ceu dicuntur, complicatis conflans vndique exitum præbeat æeri, infusione expellendo, potissimum curandum est. Ita ex voto cedere fusionem experieris.

(kk) in den Münz-Belustigungen des 12. Th. 15. St. p. 116.

Termine, cum nulli diuùm concesseris olim,

Fumida cur sedes occupat ara tuas?

Mihi vero haud obscure innuere videtur *Eobanus* hoc ipso epigrammate, sedes Termini alioquin notas non fuisse aram fumidam.

§. XII.

Error alius Jo. Hier. Lochneri circa Deum Terminum notatur.

In alium plane errorem, cujus nec quemquam fuisse caput, nec futurum esse sectatorem, certus sum, prolapsum esse *Lochnerum* (11) deprehendi. Iste enim, quum suæ Numismatum collectioni numi Erasmiæ designationem inferere curauerit, in quo quidem numi magnitudinem satis affectus est, in eo tamen mihi non satis facit, quod *Deum Terminum*, qua faciem et comas, nimis contum repræsentet; maxime autem in eo notandus, quod *Deum Terminum medios inter maris fluctus* colloct. Ita enim ille: **Die Gegenseite enthält Erasmi symbolum, nemlich mitten in den Wellen den so genanten DEVM TERMINVM.** Sculptor *Lochnerum* non adjuuit, magis aggerem lapideum, quam vndas, exprimens: ideoque ipsum *Lochnerum* exemplar numismatis, vel minimum designationem non contemnendam habuisse, sculptorique tradidisse, crediderim. Et tamen sibi temperare non potuit, quin *inter fluctus poneret Terminum*. Quam inconueniens sit hæc imaginatio, pluribus dicere non attinet. Quis enim videt, nullibi minus esse imperii *Termino*, quam in mari, vbi omnis exulat fines designandi tuendique facultas. Hæc etenim

(11) in der Sammlung merkwürdiger Medaillen aufs Jahr 1738, 25. Woche p. 139.

etenim si foret, omnis irrita fuisset magnorum virorum, *Salmasti* quippe et *Grotii* de mari, an pro clauso, an pro libero habendum sit, concertatio.

§. XIII.

*Deus Terminus restitutus, Symbolique Erasmani
commendatio.*

Vti igitur totius hujus dissertationis scopus fuit, vt suo *Deus Terminus*, cedere nescius, a quibusdam, quamuis non dolo, perperam tamen, motus, denuo restitueretur loco, scilicet cliuo in agro patente, quem ipsi omnes adsignant antiquitatum vindices: ita et coronidis loco nos singularem *Symboli Erasmani* adhuc subjungimus *commendationem*. Primum commendationis argumentum ex ipsa Erasmi pietate desumimus, qua sola motus hoc sibi adsciuit symbolum, ad vitæ, vt ipse ait, correctionem, inque perpetuam mortis meditationem. Duplici autem hoc, quicquid est symboli, se ipsi commendauerat gratia: altera, ex allusione ad prisecam et celebrem historiam; altera, ex obscuritate, quæ symbolis est peculiaris, petita. Fusionem itaque numismatis, hoc symbolo signati, quam potuit, felicissimam curabat, nullis omnino parcens sumtibus, vt haberet, quod donet amicis. Amorem quoque Erasmi erga hoc symbolum maleuolorum cauillatione non fuisse fractum, vel imminutum, quin potius in eo magis obfirmaretur, vel ex eo cognoscitur, quod etiam supremam voluntatem suam eodem sigillo communiret, his ipsis vsus verbis: Hanc extremam voluntatem meam, quo plenior sit fides, propria manu descripsi, ac *peculiare annuli mei sigillum*. TERMINVM, adfixi. Alterum commendationis argumentum suppeditat amicorum consensus et approbatio, quam, illo etiam de-

defuncto, testatam fecerunt, hocce ejus tam caro symbolo, quo viuus tam multas obfignarat Erasmus litteras, etiam ipsius obfignando sepulchrum. Hoc enim relatum legi in editione epistolarum Londinensi, de anno M. D. C. XLII. post factam epitaphii, quod *Erasmio* positum est, mentionem: In saxo, quo sepulchrum integitur, est TERMINI facies, basi quadrata, cum his verbis:

DES. ERASMV M ROTERODAMV M AMICI SVB
HOC SAXO CONDEBANT. QVARTO EI-
DVS JVLIAS. M. D. XXXVI.

§. XIV.

*Ipsius auctoris pietas, cum sui, tum symboli, tum
sigilli, mentione.*

Ne vero denique meæ ipsius pietatis immemor esse videar, ad summum, æternum, et verissimum Numen, cæli et terræ factorem, sapientissimum omnis ΟΡΘΘΕΣΙΑΣ auctorem, (mm) mea se vertit oratio.

TV, qui es *sine termino* NVMEN, res tamen creatas *intra terminos* contineri, voluisti, vt TIBI SOLI vindices nullis coarctatam limitibus potentiam, sine cuius nutu ductuque non est facta orbis, ex vndis quasi renascentis, inter posteros Noachi diuisio. (nn) TV constituisti ab initio *terminos* populorum. TV etiam, super maria imperium Tuum extendens, posuisti illis *vetem* et *ostia*. (oo) O serua, quæso, pacis ordinisque sempiter-

D

ne

(mm) Act. XVII. 26.

(nn) Genes. X.

(oo) Job. XXXVIII. 10.

ne custos, serua, quaeso, nos, qui Tuum veneramur imperiū
TVVM est,

- - late fines (oculo Tuo) custode tueri.

TVVM est,

Lucentes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premere.

TVVM est,

- - motos componere fluctus.

Fac igitur, vt nos TIBI credentes, si interdum Tua indignatione, qua incolas terrae communes, fiat, vt suis excessisse *terminis* omnia videantur, exoptatum funestissimarum calamitatum experiamur *finem*.

Imperantes, quos, pro Tua nationibus regionibusque praefecisti, sapientia, praesta tutos, et fac, vt quietis publicae amantes *fines imperii tueri* magis, quam proferre, studeant, memores illius, quod vere dicitur,

Non minor est virtus, quam quaerere, parta tueri.

Ciuum quemque sua sorte contentum, legibusque aequitatis tenae adstrictum, ne quis in alterius inuolet possessiones, *terminosque* mouere, vel turbare, intendat. Pone *fines* nostros pacem, qua praemuniti quasi et vndique cincti quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate. (pp)

Nec etiam nos vnquam immemores esse finas nostrae *vite termini*, sed ad numerandum dies nostros nos indue sapientia, ne inopinati vltimo praeventi, ictu infelici extirpemur. Cohibe supinam securitatem, *ne procul abesse terminum* somniemus, sed omni momento instantem cogitemus. Ne vero permittas, optime Deus,

(pp) Pf. CXLVII. 14. 1. Tim. II. 2.

us, quemquam in desperationem agi, vt, vel ex tædio vitæ, vel ex fuga mortis, *terminum* abs Te præstitutum stolide migrare audeat! NVLLI igitur CONCEDERE Terminum, mortis symbolum, experientia satis edocti, mature capiamus consilium, *libenter cedendi voluntati diuinæ*. Sic feliciter *discessuri*, ad vitam *nullis omnino circumscriptam limitibus*, emigrabimus.

Hanc vero pietatem, Deus optime, maxime, quam mihi, ipso meo nomine admonito, jam dudum insequisti, *mortisque meditationem* vt sigillo, *lapidem terminalem, auemque auolantem, inserto etiam ornamentis demortui capite, adscriptis* verbis: TERMINVS INSTAT, referente, publice profiterer (q q) excitasti, hanc, inquam pietatem et mihi, et aliis, salutarem esse iube.

Accipe interim, Humanissime lector, plenior *symboli mei sigillique* explanationem, his versiculis:

Dum breuis hæc agitur vita, omni TERMINVS
INSTAT

Momento: at posthac VITA PERENNIS erit.

(q q) Equidem me non fugiebat, quum olim de *sigillo* cogitasset, quod fuerit *Erasmi Symbolum*, idque ob gratiam, qua cum *nomine meo gentilizio* conspirat, satis aptum, quod me alliceret: at, quo minus illud et meum facerem, deterrebant molestiæ, et iniquiores censuræ, quas Erasmus expertum esse noueram, quæ in me forsan tanto ruituræ fuissent grauioræ, quanto minus mihi est præsidii in gloria nominis, famæ, atque doctrinæ, qua, quamuis abundaret Erasmus, tamen non tutus erat ab insultibus. Ideoque satius mihi videbatur, meo me metiri modulo ac pede, atque euidenti potius vti symbolo, sigilloque, quam *magnum* imitari *Erasmus*, cuius quum non sum heres famæ, multo minus odii esse cupio.

Hæc

AK Th 858

Hæc responsi loco sunt *Humanissimis Viris* in Belgio, qui ex fauore, quem veneror, *magni Erasmi symbolum* mihi commendarunt, et simul totum hoc schediasma conficiendi occasionem dederunt: *Quos* etiam nosse, mea potissimum interest, *me non Pastoris munere* fungi, quem *Ipsi* mihi impertiuere titulum, *sed Diaconi*, sensu scilicet ecclesiastico a Pastore distincti; quamuis sensu theologico uterque titulus omnino conspiret.

B.I.G.

Farbkarte #13

R.K.
428
8

X2346528

780
Hh
858

DEVM TERMINVM

MOTVM

SVO LOCO

RESTITVIT

ET SIMVL

NVMVM

DES. ERASMI ROTERODAMI

ad p. 4.

ad p. 2.

ERASMI
SIGILLVM

ad pag. 10.

ILLVSTRAT ET VINDICAT M. ADAMVS GRENZIVS

DIAC. AD AED. S. CRVC. DRESDAE

MENSE SEPTEMBRI A. R. S. CIO IOCC LII

DRESDAE AC LIPSIAE
PROSTAT APVD FRIDERICVM HEKELIVM